

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ БОРОТЬБОЮ З
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ**

Транснаціональну злочинність (транс – лат. – trans – через) можна визначити двояко.

По-перше, як сукупність злочинів (осіб, які їх скоїли), які завдали шкоди відносинам не менш як двох держав чи інтересам юридичних (фізичних) осіб не менш як двох держав, відповідальність за які передбачена актами міжнародного кримінального права або національним кримінальним законодавством, що прийнято у відповідності з такими міжнародними актами.

По-друге, як злочини, що скоюються групами чи формуваннями, що мають транснаціональні зв'язки, тоб-то зв'язки, що виходять за межі кордону однієї держави [1, с.129].

Злочинні транснаціональні угруповання можуть вже в найближчому майбутньому створити для України серйозну внутрішню проблему. Міністерство внутрішніх справ Росії оцінює кількість російських та східноєвропейських злочинних груп в 8 тисяч, з них 150 сформовані за етнічними ознаками, 25 груп з цього числа діють на території США. Діяльність транснаціональних злочинних груп найбільш помітна у великих містах, обласних центрах та прикордонних областях України [2, с. 7].

Розвиток в Україні комп'ютерних та телекомунаційних технологій сприяє вдосконаленню співпраці вказаних злочинних формувань. Освоєння можливостей нових технологій цими групами випереджає можливості правоохоронних органів України, допомагає злочинцям довгий час приховувати свої дії, оперативно координувати діяльність, а значить чинити перешкоди міліції в її роботі. Пристрої для кодування телефонних сигналів стають все більш доступними для злочинців, що робить зв'язок між членами груп стабільним і захищеним від виявлення відповідними органами [3, с. 16].

Доступ в Інтернет дозволяє хакерам ефективно грабувати компанії та організації на сотні мільйонів гривень. Виступаючи на черговому засіданні Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України голова ДПА М. Азаров сказав, що в країні та за її межами існують «віртуальні фірми», засновані по факсу. Управляються такі фірми анонімно, через розгалужену мережу Інтернету. Протягом 2000 р. з нафтогазового ринку на рахунок таких «віртуалів» може надійти 4, 5 млрд. гривень реальних грошей [2, с. 3].

Транснаціональна злочинність є одним з проявів організованої злочинності. Одним із визначень організованої злочинності є таке:

– це вид злочинності, що характеризується стійкістю і керованістю, яка скоюється на професійній основі, що має захист від правового контролю, в тому числі і з допомогою корупції.

Корумповані зв'язки злочинних угруповань необхідні для створення системи безпеки для заняття злочинністю як професійною діяльністю або бізнесом. Злочинність стає різновидом ризикового бізнесу. Як відомо, розрізняють три види раціонального господарювання: схильний до ризику, нейтральний до ризику і противник ризику.

Поведінка злочинців – це поведінка індивідумів, схильних до ризику. Отже, вказаний вище злочин можна розглядати як різновидність ризикованого бізнесу. Прибуток злочинців, як правило, менше заробітку, які вони могли б отримати, займаючись легальною економічною діяльністю (оплата за ризик).

Організовану злочинність можна розглядати як систему фірм, що виробляють товари і послуги, та систему злочинних організацій, яка прагне контролювати ринок цих товарів (послуг). Транснаціональна злочинність, по суті своїй, копіює олігополістичну структуру легального бізнесу (олігополія, гр. *oligos + poleo*, небагато + продаю, панування невеликої кількості фірм у виробництві і на ринку) [4, с. 63].

Розглядаючи транснаціональну злочинність як прогресуюче явище, можна описати її форму і зміст. Зовнішньо вона проявляється в

а) кримінальних організаціях з міжнародними зв'язками, для членів якої характерними є суворі дисципліна, розподіл ролей, спеціалізація, централізація влади; б) злочинних діяннях, зв'язаних з тіншовим бізнесом, злочинною інфраструктурою і т. д.; в) певній зоні дії; г) оперуванні значними грошовими сумами; д) оплаті праці; е) певних актах демонстрації злочинної корпоративної солідарності та інше.

До важливих характеристик транснаціональної злочинності можна також віднести:

- цілі – отримання прибутку, капіталу, забезпечення умов, що сприяють злочинній діяльності;
- аналіз, планування кримінальної діяльності;
- спрямування злочинної діяльності – загально-кримінального, економічного, політичного характеру;
- постійне прагнення до монополізації та розширення зони впливу;
- розширення зрощення з економічними, державними та іншими сферами держав, на території яких скоюються транснаціональні злочини через підкуп, втягнення в тіншову протиправну діяльність, корупцію чиновників, співробітників правоохоронних органів;
- договір або міжусобиця між злочинними групами та інше.

Стан транснаціональної злочинності можна оцінювати такими показниками, як-то:

- а) кількістю злочинів, скоєних міжнародними групами;
- б) числом злочинних міжнародних груп;
- в) середньою їх кількістю в злочинній спільності;
- г) наявністю в їх складі державних службовців різних країн;
- д) територіальним масштабом дій;
- е) ступенем озброєності;
- ж) величиною (об'ємом) незаконного прибутку.

Міжнародна злочинність – це загроза безпеки не тільки України, але всіх інших країн світу, включаючи США. Тому Президент США Білл Клінтон оголосив про створення комплексної стратегії боротьби з міжнародною злочинністю. Він також закликав створити глобальне співтовариство боротьби зі злочинністю, «сповнене рішучості захищати невинних та вершити правосуддя над винними». США закликають до створення нового глобального режиму конфіскації злочинно нажитого майна.

ФБР розвиває власну програму боротьби з транснаціональною злочинністю. Ось її три основні елементи:

- розширення діяльності правового аташе за кордоном (це агенти, мета яких виявляти можливі загрози в адресу США, в них є допуск до секретної інформації, вони не є співробітниками розвідувальних органів, вони допомагають боротися з транснаціональною злочинністю шляхом створення зв'язків з правоохоронними органами і органами безпеки інших держав);

- навчання співробітників правоохоронних органів іноземних держав;

- розвиток МАП (Міжнародної академії по правозастосуванню, остання працює в Будапешті (Угорщина) з 1995 року), у якій навчаються офіцери країн СНД, Прибалтики, Східної Європи. Вже проведено 19 спеціалізованих курсів. Викладають на курсах досвідчені агенти ФБР. Цікаво, що важливим є не лише процес підготовки офіцерів на курсах, але й встановлення особистих контактів із співробітниками місцевих правоохоронних органів [2, с. 7].

Розширюється взаємодія в даній сфері і в рамках СНД. Так, на основі затвердженої Радою голів урядів держав-учасниць Співдружності Програми спільних дій по боротьбі з організованою злочинністю та іншими небезпечними злочинами (1993р.) підписані угоди про співробітництво між міністерствами внутрішніх справ СНД, а також між прокуратурами цих країн (1993-1995рр.). Ці угоди передбачають проведення спільних заходів, обмін досвідом, нормативними матеріалами, взаємодію в навчанні спеціалізованих кадрів та розробці наукових дослідних проблем. Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними злочинами на території СНД вже сьогодні має спеціалізований банк даних. Бюро допомагає здійснювати міждержавний розшук учасників транснаціональних злочинних груп та проведенні узгоджених оперативно-розшукових заходів та комплексних операцій. Воно ж розробляє рекомендації по боротьбі з транснаціональною злочинністю.

В 1996р. розроблена і ухвалена міждержавна програма спільних заходів боротьби з організованою злочинністю до 2000р. на території країн – учасниць СНД.

В Україні стратегія боротьби з транснаціональною злочинністю повинна включати:

- чітку концептуальну і понятійну характеристику цієї злочинності і боротьби з нею в сучасний період;

- достатню правову базу;

- спеціалізацію кадрів, що ведуть боротьбу з цією злочинністю і їх підготовку;
- бажано мати сучасну інформаційну базу;
- знання тенденцій транснаціональної злочинності, обґрунтовані прогностичні оцінки.

Проведений аналіз суті транснаціональної злочинності та проблем боротьби з нею дозволяє зробити висновок, що спеціалізована підготовка кадрів оперативних підрозділів є основою успіху діяльності правоохоронної системи в цілому.

Спеціалізуються на боротьбі з транснаціональною злочинністю підрозділи боротьби з організованою злочинністю та апарати державної служби боротьби з економічною злочинністю.

В той же час все різноманіття фахівців, необхідних для цих оперативних підрозділів, можливо поділити на три категорії: керівники, спеціалісти та персонал [5, с. 54–56].

Перша категорія повинна окрім знання та навичок проведення оперативно-розшукової діяльності приймати управлінські рішення та організувати діяльність свого структурного підрозділу, як складової частини окремого ОВС.

Фахівці другої групи окрім загальних навичок і знань щодо проведення оперативно – розшукової діяльності повинні вміти організувати діяльність осіб, які співпрацюють з органами внутрішніх справ на конфіденційній основі. Такі оперативні працівники повинні знати, як виховувати, навчати своїх співробітників.

Формування такого працівника необхідно здійснювати, враховуючи узагальнену професіограму оперативних працівників МВС. Структурно вона складається з таких сторін:

- соціальної;
- реконструктивної;
- комунікативної;
- організаційної;
- пошукової;
- посвідчувальної [6, с. 138–178].

Деякі властивості професіограми можуть відрізнятися в залежності від напрямку діяльності фахівця. Професіограма слідчого відрізняється від професіограм працівників кримінальної міліції та боротьби з організованою злочинністю.

Розглянемо особливості професіограм працівників оперативних підрозділів:

Соціальна сторона діяльності співробітника оперативного підрозділу БЕП та боротьби з організованою злочинністю вимагає від нього якостей, які можна розділити на загальні та спеціальні. До загальних слід віднести гуманність, чесність, принциповість, сміливість.

Спеціальні якості включають в себе пильність, спостережливість, прагнення до істини, професійну етику та гідність.

Реконструктивна сторона включає до себе добру зорову пам'ять, вміння орієнтуватися у складній обстановці, оперативне мислення, добрий окомір.

Організаційна сторона складається з ініціативності, самостійності, рішучості, вміння передбачати дії розроблюваних та приймати необхідне рішення.

Послідувана сторона забезпечується здібністю чітко викладати свої думки, акуратністю, здібністю до синтезу, точністю в аналізі та оцінці інформації, володінням прийомів застосування технічних засобів.

Під час дослідження, яке було проведено кафедрою ОРД Університету, був з'ясований ступінь важливості цих та інших професійних якостей, які проявляються у співробітників оперативних підрозділів під час служби: 1) конспіративність; 2) витримка та самоволодіння; 3) спостережливість; 4) самостійність; 5) ініціативність; 6) пильність; 7) рішучість; 8) наполегливість; 9) сміливість.

Комунікативна сторона діяльності включає в себе здібності бути добрим слухачем, комунікабельність, витримку та самоволодіння, вміння керувати своєю поведінкою та перекваліфікуватися в залежності від зміни ситуації, здатність маскувати спосіб мислення.

Пошукова діяльність полягає у здібності співробітника оперативного апарату виявляти злочинні дії розроблюваних. Це досягається наявністю у співробітників пильності, спостережливості, уваги, наполегливості. Наявність цих якостей у співробітника оперативного підрозділу забезпечує своєчасне виявлення ознак злочинів та осіб, які їх скоїли.

Як бачимо з приведеного аналізу, майбутній співробітник МВС, який буде здійснювати оперативно-розшукову діяльність, повинен володіти необхідними професійними якостями, які виробляються у процесі навчання.

Крім загальних професійних якостей співробітники ДСБЕЗ та БОЗ повинні мати спеціальні знання в різних галузях науки. Працівники підрозділів боротьби з економічною злочинністю повинні мати знання з функціонування різних галузей економіки, технології виробництва; володіти методикою вивчення та оцінки оперативної обстановки за напрямками боротьби зі злочинністю.

На нашу думку, з урахуванням важливості проблеми є необхідність створити спецкурси з проблем боротьби з транснаціональною злочинністю, які включити до навчальних програм всіх навчальних закладів в системі юридичної освіти (а їх вже на сьогодні 173). Створити навчальні спеціалізовані групи на відповідних факультетах навчальних закладів системи МВС України. На державному рівні визначити кількість фахівців для різних галузей юридичної практики, що будуть вивчати проблему поглиблено. Врахувати всі рекомендації науково-практичної конференції «Проблеми сучасної вищої юридичної освіти» (Харків, 21 квітня 2000р.). Впровадити державний стандарт юриста-міжнародника (юридична, мовна, оперативно-розшукова освіта). Доручити одному з провідних юридичних ВУЗів з усталеною науковою школою та традиціями створити науково-методичне

забезпечення, з урахуванням інноваційних і альтернативних моделей організації навчального процесу та сучасних вимог до професії юриста.

Список літератури:

1. Криминология (словарь). Санкт-Петербург, 1999. 2. Юридичний вісник України, № 17 (253), 27 квітня – 3 травня 2000р. 3. Энциклопедия промышленного шпионажа. Санкт-Петербург, Университет МВД России, 1999. 4. Ю. Латов. Экономическая теория преступлений и наказаний. М., 2000. 5. Копан А.В. Стоит задуматься // Бюллетень по обмену опытом работы. К. 1998. 6. Васильев В.Л. Юридическая психология: Учебник. СПб., 1997.

Надійшла до редколегії 24.04.2000

О.В. Лаверіненко, канд. юрид. наук, доцент Ун-ту внутр. справ

ЩОДО РЕФОРМИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

З моменту проголошення незалежності в Україні поступово удосконалюється система державної виконавчої влади, у тому числі, і система правоохоронних органів. Органи внутрішніх справ теж пройшли відповідний шлях перетворень, реформування. Водночас за останні чотири роки тільки в Україні було зареєстровано близько 2,5 млн. злочинів, кожний другий з яких – тяжкий. У 1998 р. в семи областях України злочинність у середньому зросла на 8-16%. За даними МВС і Генеральної прокуратури, починаючи з 1995 р. у країні було скоєно 559 убивств на замовлення. Найбільша кількість у Криму – 101 (не розкрито 50), Донецькій – 94 (33), Одеській – 61 (29) областях [1, с.8]. Не менш вражаюча статистика і в інших країнах СНД.

Таке загострення криміногенної ситуації в Україні вимагає перегляду методів і форм боротьби з цими суспільно-небезпечними явищами транснаціонального характеру. Ріст злочинності підвищує соціальну напруженість, викликає відповідне занепокоєння не тільки серед громадян за свою особисту і майнову безпеку, життя і здоров'я близьких, але і співробітників органів внутрішніх справ, у яких ступінь професійного ризику різко зріс. Сучасний стан соціально-правового захисту працівників органів внутрішніх справ є «дуже нервовим та болючим» [2, с.78]. Як наслідок – за останні роки на «шкалі престижу, складеної з 38 основних професій, професія міліціонера займає 14 місце, завершуючи першу третину списку» [3, с.11].

З огляду на викладене, є всі підстави стверджувати, що назріла нагальна необхідність у науковій розробці нових та вдосконаленні існуючих підходів вирішення цієї складної ситуації. Одним із пріоритетних напрямків у цьому контексті є, на мій переконання, удосконалення роботи з кадрами: поліпшення системи добору і підготовки кадрів, удосконалення нормативно-правового регулювання службово-трудових правовідносин працівників міліції тощо.

Треба зазначити, що відповідна робота ведеться і, насамперед, на рівні Міністерства внутрішніх справ та системи відомчих навчальних закладів МВС України. Свідченням тому, зокрема, – проведення 17-18 червня 1999